
Ivan Macut
OGRANIČENJA I NOVOSTI II. VATIKANSKOG SABORA
PREMA OSCARU CULLMANNU

*I limiti e le novità nel Concilio Vaticano II .
secondo Oscar Cullmann*

UDK: 262.5+281/289:261.8

Pregledni znanstveni članak

Primljeno 9/2010.

Sažetak

U ovom se radu bavimo pitanjima na koji je način protestantski teolog i egzegeta Oscar Cullmann vidio Drugi vatikanski sabor te koja su se - prema njegovom shvaćanju - ograničenja, a koje novosti dogodile na njemu. U Drugom vatikanskom saboru Cullmann gleda važan iskorak naprijed za Katoličku crkvu po pitanju približavanja između različitih Crkava. Ono što svaka Crkva ima jesu karizme, povjerene im od Duha Svetoga na čuvanje i razvijanje. Karizme koje Cullmann ističe za Katoličku crkvu jesu: univerzalizam i institucija; za Protestantsku crkvu to su usredotočenost na Sveto pismo i kršćanska sloboda koja favorizira otvorenost svijetu, dok za Pravoslavne crkvu kao karizme ističe teološku produbljenost u poznavanju Duha Svetoga, te tradicionalne liturgijske forme. Budući da su moguće i deformacije, potrebno ih je pročišćavati i biti pozoran na njihov razvoj.

Cullmann razlikuje apostolsku od post-apostolske tradicije. Za ovu prvu tvrdi da je legitimna i na istom rangu kao i Sveto pismo, ova druga je manje vrijedna te može ponekad biti i lažna. Iako, prema Cullmannu, Sabor ističe Sveto pismo kao vrhovnu normu, ipak zaključuje iščitavajući tekstove i cjelokupni povijesni kontekst kako ipak Sveto pismo i Tradicija za Katoličku crkvu na koncu imaju jednaku važnost.

Novosti koje Cullmann ističe jesu: hijerarhija istina, jedna objava, Sveto pismo kao vrhovna norma, kolegijalnost biskupa, te naglasak na studiju Svetoga pisma.

Kao najvažniji doprinos Drugog vatikanskog sabora u ekumenskom približavanju vidi učenje o postojanju hijerarhije

među istinama katoličke vjere. Postoje fundamentalne i izvedene vjerske istine te nisu iste važnosti u odnosu na sam temelj vjere. Međutim, problem je kako ustanoviti tj. ujednačiti tu hijerarhiju za sve kršćanske Crkve. Cullmann kao rješenje predlaže da temelj bude Sveto pismo kao vrhovna norma i sudac Crkve.

Ipak, zaključuje kako postoje i ograničenje istih ovih novosti, jer se ipak nalazimo na katoličkom Saboru.

Ključne riječi: Drugi vatikanski sabor, karizme, tradicija, Sveto pismo, hijerarhija istina.

UVOD

Oscar Cullmann¹, protestantski sutručnjak za Sveto pismo i ekumenski teolog, sudjelovao je na Drugom vatikanskom saboru kao promatrač. U svojim se teološkim djelima mnogo puta osvrtao, iako je bio protestantski teolog, i na Drugi vatikanski sabor, a posebno na pitanje je li Drugi vatikanski sabor donio nešto novo u Katoličkoj crkvi ili je samo nastavak prijašnjih sabora bez važnijih novosti. U ovom ćemo se radu u prvom poglavlju osvrnuti na pitanje Cullmannove ekleziologije. Tu ćemo posebno skrenuti pažnju na Cullmannovo tematiziranje Tradicije i Svetoga pisma. U drugom poglavlju posvetit ćemo se pitanju hijerarhije istina, što je Cullmann isticao kao vrijedan doprinos Drugog vatikanskog sabora u približavanju između Katoličke i Protestantske crkve. Na koncu, u trećem poglavlju bavit ćemo se pitanjem je li se uistinu dogodila reforma na Drugom vatikanskom saboru i u čemu bi bila ta novost.

1. CULLMANNOVA EKLEZIOLOGIJA JEDINSTVA U RAZLIČITOSTI

1.1. *Jedinstvo u različitosti*

Oscar Cullmann u svojim se radovima, kad je riječ o ekleziologiji Drugog vatikanskog sabora, oslanjao na dva

¹ Oscar Cullmann rodio se 1902. u Strasburgu. Od 1930. do 1972. bio je protestantski profesor povijesti kršćanstva u rodnom gradu. Napisao je brojna djela iz područja egzegze Svetoga pisma te u kasnijim godinama i iz ekumenizma. Sudjelovao je kao promatrač na Drugom vatikanskom saboru. U Jeruzalemu je osnovao ekumenski institut. Za svoj neumorni i dugogodišnji rad na polju ekumenske teologije, dobio je 1993. katoličku *Međunarodnu nagradu Pavla VI.* Umro je 1999.

saborska dokumenta: Dogmatsku konstituciju o Objavi (*Dei Verbum*) i Dogmatsku konstituciju o Crkvi (*Lumen Gentium*).

Da bismo mogli shvatiti o čemu Cullmann govori, tj. njegov model "jedinstva u različitosti" koji predlaže u svojim ekumenskim teološkim radovima, potrebno je imati na umu kako je on uvjeren da je u svakoj kršćanskoj ispovijesti prisutna jedna Kristova crkva koja je tijelo Gospodinovo u svojoj posebnoj formi, te svako ekumensko nastojanje mora o tome voditi računa. Ova istina jest temelj i tu se nalaze svi ekumenski problemi.²

"Jedna Crkva Kristova po Cullmannu jesu sve Crkve, svaka za sebe. Da bi to bile, one ne moraju niti bi smjele odricati se svoje posebnosti. Posebnost svake Crkve uopće, po njemu, ne može biti zapreka za jedinstvo. I ta posebnost za Cullmanna nešto je prilično drugačije od onoga što taj pojam znači za katoličku ekleziologiju. U Katoličkoj crkvi može se govoriti o posebnosti što se tiče npr. obreda, nekih zakona, ali ne dolazi u obzir posebnost u jedinstvu takva u kojoj će jedni vjerovati samo u simboličnu nazočnost Isusovu u slavljenju večere Gospodnje dok će drugi vjerovati u pretvorbu. Dok se ne okupimo oko jednoga euharistijskoga stola Gospodnjega, neprestano će u mnogim dokumentima ponavljati Katolička crkva, ne može se govoriti o jedinstvu. Cullmanova ekleziologija, međutim, dozvoljava jedinstvo i u tako bitnoj različitosti. U tome i je novina njegovoga modela da se zaživi jedinstvo *već sada*. Za njega ne postoji nikakva »uniformirana« ekleziologija. Posljedica toga je njegovo novo poimanje dviju velikih povijesnih podjela kršćana: Pravoslavne crkve i Crkve proistekle iz reformacije. Cullmann te događaje gleda manje kao podjele koje bi trebale rađati – a rađale su! – neprijateljstvom, nego kao normalni i logični povijesni slijed koji se nije toliko dogodio istine radi (koju Cullmann također spominje), nego prije svega njih treba promatrati kao normalnu posljedicu daljnijega i produbljenijega *razvoja karizmi*. Malo će tko, doista, prihvatiti takvu jednu tezu koju, doduše, Cullmann samo nabacuje kao mogućnost-stvarnost, ali je ne razvija."³

Ono što Cullmanna interesira i što želi svakako istaknuti jest da "zajednica autonomnih crkava" usprkos ljudskim

² Usp. O. Cullmann, *L'unità attraverso la diversità*, Queriniana, Brescia 1987., 6.

³ M. Špehar, *Cullmanov model jedinstva u različitosti*, u: Bogoslovska smotra, 75 (2004.), br. 1, 126-127.

slabostima koje ima svaka Crkva, svaka je isto tijelo Kristovo koje je prisutno i to u svakoj na poseban način.⁴

Temeljna ideja ekumenizma do koje je Cullmann došao studirajući Novi zavjet i povijest Crkve jest da svaka kršćanska ispovijest posjeduje neizbrisiv dar Duha Svetoga, tj. karizmu, koji mora kultivirati, pročišćavati i produbljivati. To je dar koji se ne smije umanjiti zbog želje za jednoličnošću.⁵

1.1.1. Karizme

Za Cullmanna jedinstvo Crkava jest nerazdruživo povezano s pitanjem karizmi. Naime, kao što je jedinstvo lokalne Crkve povezano s karizmama svojih članova (1 Kor 12, 4; Rim 12, 3), tako je, prema Cullmannu, univerzalna Crkva povezana karizmama različitih Crkava. Ne voditi računa o njihovim posebnim karizmama značilo bi zatvoriti put koji vodi prema jedinstvu. Naša nastojanja trebaju ići prema raspoznavanju (rasuđivanju) karizmi, kako naših vlastitih, tako i karizmi drugih Crkava.⁶

Cullmann upozorava kako nije svaka posebnost dar Duha Svetoga, tj. karizma. Naime, postoje deformacije. Osim toga, neka posebnost koja je u početku i bila autentična karizma, može s vremenom deformirati. Uz Duha Svetoga, postoje u Crkvi i drugi duhovi koji djeluju.⁷

Koje su to posebne karizme o kojima Cullmann govori? U čemu se sastoji posebnost Katoličke, Protestantske i Pravoslavne crkve? Vrlo je važno uočiti kako Cullmann, kad govori o različitim karizmama, ne niječe mogućnost postojanja iste te karizme i u drugim Crkvama. Razlika je jedino u naglasku koji pojedina Crkva stavlja na jednu, a ne na drugu karizmu. Tipične karizme za Katoličku crkvu jesu: s jedne strane, *univerzalizam* (u prostornom i vremenskom smislu) te s druge strane, *institucija*, tj. organizacija koja članovima daje mogućnost da u autoritetu imaju orijentaciju, te autoritet koji stvara jedinstvo u strukturi crkve. Za protestantizam tipične bi karizme bile: s jedne strane *usredotočenost na Sveto pismo*; s druge strane *kršćanska sloboda*

⁴ Usp. O. Cullmann, *Le vie dell'unità cristana*, Queriniana, Brescia, 1994., 22.

⁵ Usp. O. Cullmann, *L'unità attraverso la diversità*, 5-6.

⁶ Usp. O. Cullmann, *Vero e falso ecumenismo. L'ecumenismo dopo il Concilio*, Morcelliana, Brescia, 1972., 7-8.

⁷ Usp. O. Cullmann, *Isto*, 93.

koja favorizira otvorenost svijetu što ujedno i određuje strukturu protestantskih Crkava. Za Pravoslavnu crkvu Cullmann ističe s jedne strane *teološku produbljenost u poznavanju Duha Svetoga*, s druge strane *tradicionalne liturgijske forme*. Kao i sve druge karizme, kaže Cullmann, u opasnosti su da budu deformirane.⁸

1.1.2. Deformacije i čišćenje karizmi

60 Svakoj karizmi, pa tako i ovima koje je Cullmann istaknuo za svaku pojedinu Crkvu, prijete opasnosti da tijekom povijesti postanu izobličene, tj. da se deformiraju. Tako protestantska karizma *usredotočenost na Sveto pismo*, može se transformirati u preveliku uskogrudnost s obzirom na bogatstvo koje Sveto pismo inače pruža. Što se tiče druge protestantske karizme *kršćanske slobode (i otvorenost svijetu)*, može izgubiti važnost karizme ukoliko sloboda postane anarhija. Katoličke su karizme također izložene opasnosti deformacije. Karizma *univerzalizma* nosi u sebi opasnost jer traženje božanskog prava utemeljeno na apostolskom nasljeđu, može se manifestirati u htijenju da Katolička crkva kao jedina (sama) posjeduje puninu evanđelja i da istoga bude garant (i jamac te istinitosti). Ovo je, prema Cullmannu, prepreka za ekumenizam jer prema njegovom prijedlogu, karizme i Crkve se upotpunjuju, a ne suprotstavljaju, tj. ne isključuju. Druga katolička karizma *institucija*, organizacijski ustroj, može degenerirati u totalitarizam. Karizme u Pravoslavnoj crkvi mogu se deformirati u ukočenost i formalizam.⁹

1.2. Tradicija

Kad je riječ o Tradiciji, Cullmann je u svojim radovima nastojao jasno razlikovati između apostolskog i post-apostolskog vremena, te između apostolske i post-apostolske tradicije. Cullmann smatra kako je samo u ovoj prvoj, apostolskoj tradiciji, kad je riječ o Tradiciji i Svetom pismu, riječ o istom izvoru objave, tj. da samo u apostolskom vremenu Tradicija i Sveto pismo imaju isti izvor te da su bili čvrsto povezani. U post-apostolskom vremenu nastavljen je normalni i legitimni razvoj

⁸ Usp. O. Cullmann, *L'unità attraverso la diversità*, 26-27.

⁹ Usp. *Isto*, 27-30.

apostolske tradicije, ali uz nju su se razvile i krivotvorene (lažne) tradicije te je potrebno, ističe Cullmann, prvenstveno razlikovati između apostolske tradicije (dakle, one legitimne) od onih koje to nisu.¹⁰

Za Cullmanna apostolska je tradicija ona koja određuje i kontrolira svaku drugu kasniju tradiciju. Post-apostolska je tradicija također istinita, ali je podređena apostolskoj. Posljedica ovog razlikovanja jest sljedeća: apostolska tradicija ostaje trajno u Crkvi i to posredstvom učiteljstva Crkve koje jamči njezinu nepromijenjenost od apostolskog vremena do danas. Cullmannovo razlikovanje između apostolske i post-apostolske tradicije dovodi zapravo do dvije različite tradicije. Jedna je valjana i apsolutna, druga je valjana, ali u podređenom smislu; gotovo da je post-apostolska tradicija podvrsta apostolskoj.¹¹

1.3. *Sveto pismo*

1.3.1. Sveto pismo iznad Crkve

Sveto pismo, prema Cullmannu, mora nužno biti iznad Tradicije. Naime, Tradicija, zbog krivotvorenih tradicija u post-apostolskom vremenu, ne može suditi (prosuđivati) samu sebe. Potreban je netko drugi. Taj netko drugi je, prema Cullmannu, Sveto pismo.

U vremenu kad je apostolska tradicija bila u nastanku, osobe koje su bile svjedoci i učiteljstvo te tradicije bile su očevidni događaja. Upravo zbog ovoga slijedi da su u apostolskom vremenu Tradicija, Sveto pismo i Učiteljstvo vrlo blisko povezani. Nakon formulacije kanona oni koji svjedoče Krista nisu više živi svjedoci događaja te, prema Cullmannu, od toga se trenutka potvrđuje Sveto pismo kao instanca iznad Crkve.¹²

Isti je Duh Sveti koji djeluje u Svetom pismu i u Crkvi u post-apostolskom razdoblju sa svojim živim tradicijama. Ali uz ovaj Duh postoje i drugi, tj. loši duhovi. Ovo je upravo razlog zbog kojega postoje u post-apostolskom vremenu tradicije koje

¹⁰ Usp. O. Cullmann, *Vero e falso ecumenismo*, 81-82.

¹¹ Usp. B. Gherardini, *Per una valutazione "cattolica" di O. Cullmann*, u: *Divinitas*, XV., (1971.), 204-205.

¹² Usp. O. Cullmann, *La Bibbia nel Concilio*, u: *Il dialogo è aperto, Il Concilio visto dagli osservatori luterani*, a cura di O. Cullmann, J. Aagaard, Paideia, Brescia 1969., 59.

se suprotstavljaju Svetom pismu. Da bismo mogli razlikovati između onoga što je istinito od onoga što je lažno, potrebno je uzeti Sveto pismo kao najvišu normu. Upravo zahvaljujući ovoj najvišoj normi moguća je reforma u Crkvi. S jedne strane, Sveto pismo je uspješna norma, ona potiče obnovu, te, s druge strane, služi kao kriterij koji razlikuje ispravan (istiniti) razvoj od devijacija koje se pojavljuju.¹³

Cullmann smatra kako protestantska strana u ovom post-saborskom razdoblju (nakon Drugog vatikanskog sabora, op.a.) ima odgovornost prema svojoj katoličkoj braći. Odgovornost se sastoji u tome da katolicima pokažu kako Sveto pismo mora biti princip pročišćavanja te ispred unakažene tradicije mora prepoznati u Svetom pismu "ulogu sudca". Protestantska se misija sastoji u tome da katolicima ponude oružje kojim bi se mogli boriti protiv sinkretizma koje ga trajno napada.¹⁴

1.3.2. Sveto pismo na Drugom vatikanskom saboru

Već smo rekli kako prema Cullmannu Sveto pismo mora biti iznad Tradicije te mora biti njezin sudac (tj. vrhovna norma). Drugi vatikanski sabor, misli Cullmann, samo je šutke ovo potvrdio i to na onim mjestima u kojima je izričito eliminirao, na temelju Svetoga pisma, deformacije i devijacije koje su se pojavile u Tradiciji. U ovome se, prema Cullmannu, sastoji vrlo važan ekumenski pomak te ne smije biti ni u jednom trenutku zanijukan. Međutim, ova uloga Svetoga pisma nije precizirana *expressis verbis* u dokumentima Sabora te postoji opasnost da se Sveto pismo opet izjednači po značenju s Tradicijom. Upravo se u ovome sastoji velika zadaća protestantizma u ekumenskom pokretu: ne dopustiti izjednačavanje Svetoga pisma i Tradicije.¹⁵

Na Drugom vatikanskom saboru, u dogmatskoj konsituciji *Dei Verbum*, govori se o samo jednoj objavi te, prema Cullmannu, saborski tekst, donosi iznimno pozitivne tvrdnje o centralnoj ulozi Svetoga pisma i o važnosti njegovog studija, što se smatra "dušom teologije". Cullmann kaže kako je njegovo mišljenje da je entuzijastima katolicima i protestantima bilo i više nego jasno, nakon što je objavljen ovaj tekst, da od sada ne postoji više

¹³ Usp. *Isto*, 60.

¹⁴ Usp. O. Cullmann, *Vero e falso ecumenismo*, 87-88.

¹⁵ Usp. *Isto*, str. 82.

temeljna razlika između katolika i protestanata o ovom iznimno važnom i kontroverznom problemu odnosa Svetoga pisma i Tradicije. Međutim, nakon temeljitijeg studija ovog saborskog teksta očito je da unatoč pozitivnim tvrdnjama, nije izbrisano tradicionalno učenje o odnosu Svetoga pisma i Tradicije. Samo je raspored promijenjen: temelj (izvor) je isti te se prenosi, sada kao i prije, preko dva puta koji imaju jednako značenje te se nalaze u uskom međusobnom suodnosu precizirano riječima: *utraque pari pietastis affectu ac reverentia suscipienda et veneranda est.*¹⁶

Tradicijska i Učiteljstvo imaju isto značenje kao i Sveto pismo: *inter se connectuntur*. Također i protestantske Crkve prepoznaju (priznaju) da postoji jedan plodonosni odnos između njih. Osim toga, protestantska teologija inzistira na činjenici da Sveto pismo mora biti interpretirano u jedinstvu s Crkvom i u Crkvi (ali ne od Crkve), jer su novozavjetni pisci rođeni u prvoj Crkvi koja i danas traje u našim zajednicama. Međutim, u Crkvi ne postoji samo jedna legitimna tradicija (istinita), nego postoji i nelegitimna (lažna). Ne postoji samo razvoj, nego postoji i deformacija (nazadovanje). Upravo zbog ovoga nije dovoljno, prema protestantskom učenju, samo gledati na usku povezanost između njih te interpretirati Sveto pismo jednako u Crkvi. Sveto pismo mora imati pozitivnu ulogu ne samo kao posrednik Objave, nego mora imati i ulogu sudca koji će razlikovati između legitimnog razvoja i deformacija, što ne može biti interpretirano od same Crkve. U tom slučaju Crkva bi sudila (prosuđivala) samu sebe. Sveto pismo treba tražiti objašnjenje od Crkve. Ono treba biti kritička norma, superiorna instanca iznad Crkve. Nažalost, kaže Cullmann, ova riječ "norma", koja se nalazila u prvom projektu na Saboru, u konačnom je tekstu "nestala". Sve nam ovo pomaže da vidimo kako Sveto pismo nije stavljeno kao vrhovna norma iznad Tradicije i Učiteljstva crkve.¹⁷

¹⁶ Usp. *Isto*, str. 16-17.

¹⁷ Usp. *Isto*, str. 17-19.

2. HIJERARHIJA ISTINA

2.1. Dekret o ekumenizmu – ‘Unitatis redintegratio’ i hijerarhija istina

Drugi vatikanski sabor u Dekretu o ekumenizmu, *Unitatis redintegratio* u broju 11. potvrdio je kako među istinama katoličke vjere postoji red ili “hijerarhija” istina jer je različit njihov odnos prema temelju kršćanske vjere. Nedugo nakon izlaska dekreta o ekumenizmu Cullmann je u svom komentaru na ovaj dokument napisao kako je najvažnija stvar u cijeloj shemi ovog dokumenta za budući ekumenski dijalog 11. paragraf u kojemu se govori o hijerarhiji istina katoličke doktrine s obzirom na različit odnos prema temelju kršćanske vjere. “Smatram ovaj paragraf najrevolucionarnijim koji je moguće pronaći, ne samo u dokumentu o ekumenizmu, nego i u bilo kojem drugom dokumentu predstavljenog na Saboru. U skladu s tekstom bit će moguće rasporediti dogme kao što su Petrov primat i Marijanske dogme na različita mjesta s obzirom na dogme o Kristu i Trojstvu”.¹⁸

U dekretu o ekumenizmu *Unitatis redintegratio* prepoznata je nužnost ustanove hijerarhije istina među vjerskim (dogmatskim) istinama, jer nisu sve vjerske istine u istom odnosu prema vjerskom temelju, odnosno nisu sve istine jednako važne. Upravo u ovome Cullmann pronalazi dobar poticaj za ekumensko djelovanje nakon Drugog vatikanskog sabora. Iako uvođenje hijerarhije istina, kako i sam Cullmann priznaje, nije apsolutna novost u Katoličkoj crkvi, ipak, ističe kako ova tvrdnja dobiva na važnosti danas više nego ikad prije u prošlosti zbog mjesta (Drugi vatikanski sabor) gdje je izrečena. Sve su istine vjere predložene vjernicima na vjerovanje, ipak nisu sve istog ranga ili bolje iste važnosti. Razlikuje se između *fundamentalnih dogmi* (temelja vjere) i *izvedenih dogmi* (koje ne spadaju u sam temelj vjere).¹⁹ Cullmann misli kako su i ove izvedene dogme također

¹⁸ O. Cullmann, *Comments on the decree on ecumenism*, u: *The Ecumenical review*, svezak XVII., br. 2, travanj 1965., str. 94-95. Vidi još i Piersandro Vanzan e Hans Jürgen Schultz (ur.), *Lessico dei teologi del secolo XX.*, *Mysterium Salutis/Supplemento*, Queriniana, Brescia 1978., str. 498.

¹⁹ Cullmann je svjestan, piše Luigi Sartori, kako se, kad je riječ o “perifernim” istinama vjere, za katolike ne radi o istinama koje bi se ostavile po strani jer ne spadaju u fundamentalne istine vjere. On se, zapravo, tim koristi kako bi potkrijepio svoju tvrdnju koja se nalazi u njegovim ranim spisima (*Les Premières*

predmet vjerovanja, ali dolaze od teološkog razvoja i teoloških interpretacija te kao takve nisu na istoj razini kao fundamentalne (temeljne) dogme. Kao primjer navodi dogme o Blaženoj Djevici Mariji te kaže kako te dogme o Mariji ne zauzimaju isto mjesto kao i dogme o Isusu Kristu te da je njihova vrijednost i istinitost u uskoj povezanosti s Kristom bez koga one nemaju nikakvu vrijednost ni za katoličku vjeru.²⁰

2.2. Hijerarhija istina utemeljena na Svetom pismu

Cullmann smatra kako je i u Crkvama proizašlima iz Reforme prisutna neka vrsta hijerarhije istina. Popisi se razlikuju od Crkve do Crkve. Gledajući s ove točke gledišta, misli Cullmann, različitost utemeljena na različitosti među istinskim karizmama može biti prihvaćena i dovesti do istinskog obogaćenja svih²¹.

Ukoliko bi svaka Crkva imala različite fundamentalne (temeljne) dogme, tj. različite ljestvice vrijednosti pojedinih dogmi, ne bi se mogao stvoriti zajednički temelj. Upravo zbog toga je važno da se prepoznaju zajedničke fundamentalne istine vjere ili jedna opće prihvaćena ljestvica istina vjere. Međutim, kako to postići? Od čega je potrebno poći da bi se mogla ustanoviti jedna zajednička općeprihvaćena ljestvica fundamentalnih istina vjere?

Cullmann drži kako je, s protestantskog stajališta, jedino moguće polazište Sveto pismo.²² Već se u prvoj Crkvi nalaze ispovijesti vjere koje su zapisane od strane pisaca Novoga zavjeta.

Confessions de foi chrétiennes), a koja kaže da se jedinstvo u vjeri koje je nužno za ujedinjenje Crkava, nalazi samo u povratku vjeri prvih stoljeća. Usp. L. Sartori, *L'unità della Chiesa – Un dibattito e un progetto*, Queriniana, Brescia 1989., str. 102-103.

²⁰ Usp. O. Cullmann, *L'unità attraverso la diversità*, str. 31-32.

²¹ Usp. *Isto*, str. 32.

²² Cullmann priznaje da je i u samom protestantizmu prisutno razilaženje oko ovog problema. Javlja se pitanje "kanona u kanonu", tj. pravila vjere unutar kanona Svetoga pisma. Povijest pokazuje kako je među objavljenim istinama vjere u različitim dijelovima Svetoga pisma, sad jedna, sad druga istina vjere bila uzdignuta kao najvažnija. Da bi se objasnilo zbog čega se ističe ovu istinu, a ne onu, Cullmann kaže, da postoje objašnjenja, zavisno od čega je pojedini teolog polazio. Tako je Erasmo polazio od Govora na gori, reformatori od Pavlovog učenja o opravdanju, za Pravoslavnu crkvu polazište je Ivanova teologija. Luther je znao za ovu opasnost pa je u predgovoru u svom djelu *Komentar Jakovljeve poslanice* napisao da je potrebno poći od onoga što „ističe Krista“ („was Christum treibet“). Međutim, priznaje Cullmann, to je, iako istinito, previše neodređeno. Usp. *Isto*, str. 33.

Preko tih sažetih formula vjere prva je Crkva izricala ono što je za nju konstitutivno, bitno. Međutim, ističe Cullmann, prva Crkva nije na uštrb tih sažetih ispovijesti vjere ostale vjerske istine držala suvišnima. Ispovijesti vjere su sadržavale kratku frazu: *Krist je Gospodin*. Ostale su bile malo razvijenije. Ovi najstariji sažetci vjere vezani uz Isusa Krista sadržavaju ono što je Luther nazvao "staviti Krista u središte": Isusova smrt, Uskrsnuće i Uzašašće. Vjera u Boga stvoritelja iz Starog zavjeta, pretpostavlja se u Novom zavjetu, pogotovo jer je prva Crkva u početku kao jedino Sveto pismo imala upravo Stari zavjet.²³

Može li se, pita se Cullmann, tražeći hijerarhiju istina, ići dalje, a da se ne ugrozi tipično protestantska karizma *koncentracija na Sveto pismo*? Cullmann odgovara potvrdno. To vrijedi, smatra Cullmann, za ispovijesti vjere razvijene u prvim stoljećima Crkve. Naime, one se smatraju od skoro svih Crkava kao istiniti i legitimni razvoj biblijske objave. I upravo zbog toga je jako važno da kao takve budu prepoznate i od reformatora. Cullmann smatra da ove zajedničke ispovijesti vjere u Novom zavjetu mogu biti prihvaćene i od strane Katoličke crkve. Ovo bi trebalo prihvatiti iz razloga jer najrazvijeniji sažetci prvih stoljeća nose sa sobom jednu pluralnost doktrinalnih istina te su kao takve korisne. Karl Rahner predlaže kao zajednički temelj, bez novozavjetnih formula, Apostolsko vjerovanje te Vjerovanje iz Niceje i Carigrada: oba vjerovanja prihvaćena su od skoro svih Crkava te se upotrebljavaju u liturgiji. Tako, zaključuje Cullmann, što se tiče temeljnih istina vjere, trenutno postoji jedna vrlo obećavajuća ekumenska situacija.²⁴

2.3. Marijanske dogme u hijerarhiji vjerskih istina

Jedno od vrlo važnih pitanja u dijalogu između katolika i protestanata svakako su dogme o Blaženoj Djevici Mariji. Opće je poznato da protestanti ne prihvaćaju marijanske katoličke dogme. Prema njihovom tumačenju, jedan od važnih razloga neprihvatanja jest što ove dogme nemaju svetopisamsko utemeljenje.

Cullmann piše kako katoličke dogme o Mariji predstavljaju izvedene istine vjere, koje bi samim time po važnosti bile iza

²³ Usp. *Isto*, str. 33-35.

²⁴ Usp. *Isto*, str. 34-36.

fundamentalnih istina o Isusu Kristu. On smatra kako je za ekumenski dijalog između katolika i protestanata vrlo važno pitanje marijanskih dogmi. Naime, Cullmann se pita: „Sve marijanske dogme mogu biti uistinu smatrane kao razvoj istina koje se nalaze u Novom zavjetu i u ispovijestima vjere prve Crkve o začeću kao djelu Duha Svetoga i o bezgrešnom Marijinom začeću?“ Nadalje, zbog vjernosti istini potrebno je, misli Cullmann, pitati se i o Marijinoj ulozi (suotkupiteljica) u katoličkoj teologiji zbog svoje iznimne bliskosti s temeljnim kristološkim dogmama.²⁵

Dogma o Marijinom uznesenju u nebo, smatra Cullmann, nije ni na jednom mjestu explicitno potvrđena u Svetom pismu. Svi naponi da bi se u Svetom pismu otkrila ova dogma, nisu ništa drugo nego pokušaji da se ova dogma naknadno opravda, čime se zapravo pokušava ovu dogmu staviti u Sveto pismo. Zapravo istinski izvor ove dogme nalazi se negdje drugdje, a ne u Svetom pismu te njezino temeljno opravdanje ne proizlazi iz Svetoga pisma. Ukoliko bi Sveto pismo vršilo svoju ulogu sudca, teško bi bilo doći do ove dogme. Upravo zbog ovoga kao protestanti moramo uraditi sve da ne bismo ohrabivali niti favorizirali našim stavom slabljenje ili opuštanje u ovoj našoj zadaći, zaključuje Cullmann.²⁶

Ukoliko bi se ovi neizbježni problemi i izbjegavali, opet ostaje istinito da je Drugi vatikanski sabor barem implicitno ustanovio razliku među temeljnim vjerskim istinama i istinama koje iz njih proizlaze.²⁷

3. REFORMA NA DRUGOM VATIKANSKOM SABORU

Odgovor na pitanje je li se ili nije dogodila reforma na Drugom vatikanskom saboru može biti dvojak. S jedne strane, na ovo pitanje neki teolozi odgovaraju da se nije ništa promijenilo, da je sve ostalo po starom kao i prije Sabora. S druge strane, postoje

²⁵ Usp. *Isto*, str. 37. Cullmann kaže da, iako su protestanti odbacili marijanski kult, ipak imaju veliki respekt prema Djevici Mariji. Usp. *Isto*, 38.

²⁶ Usp. O. Cullmann, *Vero e falso ecumenismo*, str. 85.

²⁷ Usp. *Isto*, 38.

oni koji tvrde da je se sve promijenilo te je vidljiv značajan iskorak naprijed u odnosu na prijašnje učenje Crkve.²⁸

Da bi mogao odgovoriti na ovo kompleksno pitanje, Cullmann se koncentrirao na dvije stvarnosti: povijesni kontekst prije i nakon Sabora, te na studiranje samih saborskih dokumenata.

3.1. *Važnost povijesnog konteksta*

Vrlo je važno, ukoliko želimo dati ispravan sud o Drugom vatikanskom saboru s gledišta povijesti Crkve, ne prosuđivati ga oslanjajući se samo na saborske dokumente nego i na događaje prije i poslije njega. Ukoliko se samo oslanjamo na saborske dokumente, zaključuje Cullmann, postaje opasno i udaljuje nas od vremena Sabora. Vrlo je važno imati na umu i vrijeme prije Sabora, kao i nakon njega. Prema Cullmannu, Drugi vatikanski sabor više je od samih saborskih dokumenata, to je dinamični impuls. Ne bavi se toliko određenim problemima, kao prijašnji sabori, nego je na njemu povezana doktrina i život Crkve. Upravo zbog ovoga moramo voditi računa ne samo o saborskim dokumentima, nego i o svim sudionicima, događajima koji su mu prethodili i koji su uslijedili nakon njega.²⁹

Postoji li, te je li još uvijek vidljiv generacijama nakon Sabora, zalet koji je nadahnuo prve redakcije saborskih tekstova, pita se Cullmann. Poznato je da je ovaj početni zamah usporen (splasnulo) u modelima i projektima koji su predlagani prije konačne redakcije teksta. Možemo se samo nadati da volja za obnovom koja je izražena na Saboru kroz mnogobrojne usmene izričaje saborskih otaca neće ugasnuti, iako tekstovi sadržavaju još samo odjek te volje.³⁰

Riječ *reforma* za kršćanstvo ima dvostruki smisao. S jedne strane, ona je sinonim za autentičan kršćanski razvoj, koji je tijekom stoljeća ugasnuo te nema više relevantno značenje za današnju Crkvu. S druge strane, ova riječ označava eliminaciju

²⁸ Vidi također i O. Cullmann, *Elementi permanenti ed elementi mutevoli del messaggio cristiano secondo il Concilio*, in: *Il dialogo è aperto, Il Concilio visto dagli osservatori luterani*, a cura di O. Cullmann, J. Aagaard, 339.

²⁹ Usp. *Vero e falso ecumenismo*, str. 12. Vidi također i O. Cullmann, *Elementi permanenti ed elementi mutevoli del messaggio cristiano secondo il Concilio*, 339.

³⁰ Usp. *Vero e falso ecumenismo*, 13.

devijacija. Ova dva aspekta pretpostavljaju koncentraciju na temeljnu poruku kršćanstva, koja treba jednom zauvijek biti temelj razvoja. Cullmann želi odgovoriti na pitanje je li se ili nije dogodila reforma na Drugom vatikanskom saboru upravo u ovom smislu.³¹

3.2. *Novi naglasci u saborskim dokumentima*³²

Odmah na početku Cullmann je svjestan kako: “Drugi vatikanski sabor nije htio biti ništa drugo nego katolički sabor”. Ovaj Sabor, zapravo, nije ni mogao promijeniti prijašnje dogme. Imajući ovo u vidu Cullmann ipak pronalazi neke pozitivne pomake (nove naglaske) u saborskim dokumentima.

a) *Dei Verbum*: Cullmann ističe kako se u tekstu govori o *samo jednoj objavi* te tekst zaključuje s iznimno važnim tvrdnjama o centralnoj ulozi Svetoga pisma i potrebi njegovog studiranja jer je ono duša teologije. Ipak, iako je samo jedna objava, postoje dva jednako važna puta njezina prenošenja: Sveto pismo i Tradicija. Tradicija i Sveto pismo postavljeni su na isti rang.³³ Sveto pismo mora biti vrhovna norma Crkve, njezin sudac. Očito je da u saborskom tekstu Tradicija i Učiteljstvo nisu detronizirani sa strane Svetoga pisma, nego su zadržali svoju ulogu koja je definirana na Tridentskom saboru. Svetom pismu na Saboru pripisana je iznimna važnost koju nije imalo nikada prije u povijesti Katoličke crkve. Međutim, ipak se nastavilo s učenjem o jednakoj važnosti Tradicije, Svetoga pisma i Učiteljstva crkve. I mora biti tako jer inače se više ne bismo nalazili na području Katoličke crkve, zaključuje Cullmann.

b) *Lumen gentium*: ovaj nam dokument nudi tipičan primjer obnove u čvrsto zadanom okviru koji se ne može promijeniti. Kao primjer Cullmann navodi dogmu o papinom primatu (proglašena 1870.) te kolegijalnosti biskupa. Kolegijalnost biskupa predstavlja za Cullmanna jednu od vrlo važnih novosti Sabora i to u mjeri u kojoj priznaje veća prava i zajedništvo s

³¹ Usp. *Isto*, 14.

³² Za ovo poglavlje vidi O. Cullmann, *Vero e falso ecumenismo*, str. 14-54.

³³ Cullmann ističe kako i protestanska teologija prepoznaje potrebu da Sveto pismo bude interpretirano u jedinstvu sa Crkvom, ali ne i od Crkve. Postoji potreba crkvenog Učiteljstva, međutim, ono ne bi bilo nezabludivo, zaključuje Cullmann. Usp. *Isto*, 17.

papom, te se na taj način približava strukturi Crkve kakva je bila u Novom zavjetu. Međutim, dogma iz 1870. godine nije opovrgnuta, jer to i nije moguće. Ova je dogma prisutna u saborskom tekstu i to, paradoksalno, u ovom poglavlju dogma o primatu je spomenuta više puta nego u saborskom tekstu iz 1870. Skoro svaka izjava o kolegijalnosti biskupa popraćena je objekcijom da ta kolegijalnost ne dira u papin primat. S jedne se strane, kaže da biskupi imaju autoritet u Crkvi te njihove odluke u suglasnosti s papom imaju važnost, međutim dodaje se, s druge strane, kako papa ima moć samostalnog odlučivanja. Dogma o papinom primatu spada u samu bit strukture Katoličke crkve, kaže Cullmann. Osim papinog primata, Cullmann navodi i 8 poglavlje LG o Mariji. O ovoj problematici već smo prije nešto rekli.

c) *Unitatis redintegratio*: jedna od najobećavajućih izjava na Saboru nalazi se u dokumentu o ekumenizmu u dijelu u kojemu se govori o hijerarhiji istina s obzirom na različit odnos prema samom temelju katoličke vjere. Cullmann se prisjeća pape Pija XII. koji je rekao kako sve dogme imaju istu vrijednost, te prepoznaje u ovom saborskom tekstu hrabar iskorak naprijed.

Iako se novi elementi nalaze u izoliranim slučajevima te nisu vođeni općom željom za obnovom, ipak ne može se zanijekati sama volja za obnovom, dana u okviru Katoličke crkve, misli Cullmann.

d) *Presbiterorum ordinis*: ovo je jedan od boljih i značajnijih saborskih tekstova za Cullmanna. Važnost mu proizlazi iz stavljanja studija Svetoga pisma na prvo mjesto te je ono temelj sve teologije. Ovo osigurava Katoličkoj crkvi da će se i u budućnosti razvijati u duhu Svetoga pisma.

e) *Povratak Svetom pismu*: na ovom Saboru Katolička je crkva dala novi temelj vlastitom shvaćanju na temelju Svetoga pisma. Već je papa Pio XII. u enciklici *Divino afflante Spiritu* udario temelje intenzivnijem studiranju Svetoga pisma. I na samom Saboru saborski su Oci u svojim govorima često citirali Sveto pismo, međutim ono je za Cullmanna bilo citirano ekstremno diskutabilno. Naime, ističe Cullmann, kako su saborski Oci isticali pojedine riječi svetoga teksta, ali ne i temeljne ideje, te bi ga se zapravo koristilo kako bi opravdali svoje ideje. Kao svijetli primjer citiranja Svetoga pisma na Saboru Cullmann ističe

kardinala Bea koji je rekao kako saborski Oci nisu bili bliski s metodom biblijske argumentacije.³⁴

Cullmann je uvjeren kako je tekst o ekumenizmu prožet svetopisamskim duhom. Na jedan novi način se gleda i prosuđuje druge kršćane. Katolička crkva nije više sama Crkva, koja apsorbira sve druge, te druge Crkve nisu više samo objekt obraćenja. Ne želi se više ući u kontakt s drugim Crkvama kako bi ih se vratilo u okrilje Katoličke crkve. Posebne karakteristike koje posjeduju druge Crkve gledaju se kao darovi Duha Svetoga. Ukoliko je i istina da pojedine fraze u tekstu ističu kako Katolička crkva i posjeduje istinu u svoj svojoj punini, to nije ništa drugo nego ograničenja koja se pronalaze u katoličkim dogmama. Iako Katolička crkva ne odustaje od toga da je ona jedina prava Crkva (ono što protestanti ne mogu prihvatiti), ipak prepoznaje da su ostale Crkve također kršćanske Crkve te da im je Krist povjerio posebne darove, ističe Cullmann.

Moramo, na koncu, reći, piše Cullmann, kako se iz temeljitog studiranja saborskih dokumenata te događaja koji su prethodili Saboru, ipak dogodila reforma cjelokupnog katoličkog učenja i Katoličke crkve na Drugom vatikanskom saboru, i to na temelju Svetoga pisma. Sveto je pismo temelj kojemu su sve druge stvarnosti podređene.

ZAKLJUČAK

Protestantski teolog i egzegeta Oscar Cullmann u svojim radovima pokušao je pronaći rješenje ekumenskih problema te predložiti mogući način ujedinjavanja kršćanskih Crkava, a da se pri tome ne dokine njihova posebnost. U Drugom vatikanskom saboru Cullmann je gledao važan iskorak naprijed za Katoličku crkvu u pitanju približavanja između različitih Crkava. Ono što svaka Crkva ima jesu karizme, povjerene im od Duha Svetoga na čuvanje i razvijanje.

Za Cullmanna vrlo je problematično katoličko poimanje Tradicije u post-apostolskom vremenu. Vidjeli smo da je za njega autentična samo apostolska tradicija jer su svjedoci vjere ujedno i očevidci događaja, dok s druge strane tradicija u post-

³⁴ Kao primjer navodi tekst Mk 3, 31-35: nakon što je Marija ispunila Božju volju, postavljena je među one koje je Isus u ovom odlomku proglasio blaženima. U stvarnosti, ovaj se tekst ne odnosi na Isusovu obitelj, ističe Cullmann.

apostolskom vremenu nije jednako važna te je uopće upitna i njezina vrijednost jer postoje i lažne tradicije te je to i jedan od razloga zbog čega Cullmann, a i protestantizam, ne može prihvatiti katoličko izjednačavanje Svetoga pisma i Tradicije (pogotovo u post-apostolskom vremenu).

Kad je riječ o Drugom vatikanskom saboru, Cullmann kao najvažniji doprinos ekumenskom približavanju vidi u saborskom učenju o postojanju hijerarhije među istinama katoličke vjere. Međutim problem je kako ustanoviti tj. ujednačiti tu hijerarhiju za sve kršćanske Crkve. Kako napraviti jedinstvenu ljestvicu koja bi od svih bila prihvaćena? Cullmann predlaže kao temelj Sveto pismo. Ono je ujedno vrhovna i nepogrešiva norma za bilo koju reformu u Crkvi.

Cullmann misli da upravo zbog ovoga Katolička crkva ima potrebu za protestantizmom koji stavlja naglasak na Sveto pismo postavljajući ga za vrhovnu normu. Možemo iz Cullmannovih riječi zaključiti kako je Katolička crkva kroz svoje izvedene dogme koje se ne temelje izravno na Svetom pismu, zapravo pomalo izgubila kompas, tj. udaljila se od samog temelja vjere ili bolje reći relativizirala ga dajući jednaku važnost svim dogmama vjere (i fundamentalnim i izvedenim). Temeljna razlika zapravo se nalazi u tumačenju Svetoga pisma. Naime, kao primjer možemo navesti marijanske dogme, za koje s jedne strane protestanti drže da nemaju svetopisamsko utemeljenje, dok s druge strane katolici drže da imaju. Tako J. Ratzinger vrlo jasno kaže kako je mariologija usidrena u kristologiju te, osim toga, četiri marijanske dogme imaju biblijski temelj koji bi trebao biti očit.

Ne može se zanijekati Cullmannu da je bio dosta naklonjen katoličkoj teologiji te da je dobronamjerno pokušavao kroz svoja teološka djela, ali i praksu, pomiriti naočigled nepomirljve razlike te ih predstaviti na taj način da te razlike nisu predmet koji nas treba udaljavati jedne od drugih, nego, naprotiv, približavati i ujedinjavati. Jer, jedinstvo Crkve koju je on predlagao bilo je “jedinstvo u različitosti”, tj. u prihvaćanju, a nipošto u nepromišljenom i nepotrebnom dokidanju tih razlika. Međutim, potrebno je ipak istaknuti kako je Cullmann u svojim radovima i promišljanjima polazio od protestantske teologije.

Završavamo naš rad citirajući upravo Cullmanove riječi: “Zaključujem: ekumenizam koji traži kao kraj pomiješanost Crkava ne razara samo istinsko jedinstvo u Duhu Svetomu, nego predstavlja napast da se odbace temelji vjere te da se traži izvan njih princip ujedinjenja. Samo ekumenizam utemeljen na poštivanju različitosti karizmi može nas ujediniti u Kristu i u isto vrijeme nanovo povesti sve Ispovijesti prema temeljima kršćanske vjere”.³⁵

I LIMITI E LE NOVITÀ NEL CONCILIO VATICANO II SECONDO OSCAR CULLMANN

73

Riassunto

In questo lavoro abbiamo indagato su quale modo il teologo ed esegeta protestante Oscar Cullmann veda il Concilio Vaticano II e quali siano i limiti e quali le novità nello stesso Concilio. Cullmann ne individua un importante passo in avanti per la Chiesa Cattolica e sottolinea quanto sia stato fondamentale per l'avvicinarsi tra le differenti professioni cristiane. Ogni Chiesa ha, secondo Cullmann, carismi, che sono doni dello Spirito Santo. Questi carismi devono essere custoditi e sviluppati. I carismi che Cullmann sottolinea come importanti per la chiesa Cattolica sono: da una parte l'universalismo in senso spaziale e temporale, dall'altra parte l'istituzione. I carismi tipici del protestantesimo sono: da una parte la concentrazione sulla Bibbia, dall'altra parte la libertà cristiana che favorisce l'apertura al mondo. Per la Chiesa ortodossa, invece, sono: da una parte l'approfondimento teologico della nozione di Spirito Santo, dall'altra parte la conservazione delle forme tradizionali della liturgia. Come tutti i carismi, anche questi corrono continuamente il rischio di venire deformati. Per questo è necessario stare attenti al loro sviluppo.

Cullmann fa una distinzione tra tradizione apostolica e post-apostolica. Questa prima è legittimata come autentica ed è posta sullo stesso piano della Sacra Scrittura. La tradizione post-apostolica ha un valore inferiore rispetto alla prima e può essere non vera.

³⁵ O. Cullmann, *Vero e falso ecumenismo*, str. 102.

Il Concilio Vaticano II afferma che la Sacra Scrittura è norma suprema ma, conclude, che Sacra Scrittura e Tradizione per la chiesa Cattolica seppure poste su piani diversi hanno lo stesso valore.

Le novità che Cullmann sottolinea sono: la gerarchia delle verità; che vi sia una sola Rivelazione; la Sacra Scrittura come norma suprema; la “collegialità” dei vescovi; l’importanza data allo studio di Sacra Scrittura.

La cosa più importante che il Concilio sottolinei per il dialogo ecumenico, secondo Cullmann, è l’insegnamento della gerarchia delle verità nella Chiesa cattolica. Ci sono dogmi fondamentali e dogmi derivanti. Il problema è come trovare una gerarchia che valga per tutte le Chiese cristiane. Cullmann propone come unica soluzione che la Sacra Scrittura sia la norma suprema e il giudice della Chiesa. Comunque, Cullmann mostra che i limiti di queste novità siano proprio nel fatto che si tratti di un concilio sostanzialmente cattolico.